

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДИДАКТИКИ СЕРЕДНЬОЇ І ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378.141.064.2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Тетяна Равчина

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна*

Розглянуто визначальні ознаки діяльності студента як суб'єкта навчального процесу у вищій школі, виокремлено педагогічні умови вияву й розвитку цих суб'єктних характеристик у навчально-пізнавальній діяльності. Проаналізовано параметри суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студентів, визначено умови розвитку їхніх продуктивних взаємин у процесі навчання. Обґрунтовано типи суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що охоплюють різні форми інтеграції педагогічного керівництва й активності студентів відповідно до рівня втручання викладача в їхню навчально-педагогічну діяльність і зростання їхньої самостійності.

Ключові слова: студент як суб'єкт навчального процесу, конструювання знань, особистісний сенс, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, продуктивна педагогічна взаємодія, типи суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

В умовах сучасних освітніх трансформацій суть навчально-виховного процесу в педагогічній теорії та практиці розглядають як організацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії його учасників, спрямованої на узгодження зовнішніх впливів з внутрішніми властивостями особистості, що забезпечує зміни у її свідомості та поведінці. Така інтерпретація відповідає сучасній освітній парадигмі, новим концептуальним підходам – гуманістичній, конструктивістській, особистісно зорієнтованій педагогічній ідеології. За умов організації навчального процесу як взаємодії рівноправних суб'єктів змінюються функції викладача і студента у вищій школі. На противагу традиційному домінуванню над пізнавальною діяльністю студентів викладач виконує опосередковану роль у їхньому навчанні й вихованні, сприймає та ставить до кожного як суб'єкта саморозвитку, сприяє та підтримує їх у професійному та особистісному самовизначенні.

Ідеї організації конструктивної педагогічної взаємодії у навчально-виховному процесі розкрито у працях відомих українських педагогів (Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський). Теоретичні аспекти соціальної та освітньої взаємодії обґрунтовано в дослідженнях провідних науковців у галузі педагогічної психології – Ш. Амонашвілі, Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, О. Леонтєва. З позиції психології спілкування процеси міжособистісної взаємодії розглянуто у працях Г. Андреевої, О. Бодальова, А. Добровича, М. Кагана, В. Куніциної, Б. Ломова, Є. Мелібруди. Деякі аспекти цих процесів з огляду особистісно-діяльнісного підходу до навчання аналізують Є. Бондаревська, І. Бех, В. Рибалка, В. Серіков, О. Орлов, І. Якіманська. У контексті навчального співробітництва цю проблему досліджують Х. Лійметс, В. Ляудіс, А. Маркова, О. Петровський, Д. Фельдштейн.

Ми ставили за мету розглянути умови навчальної діяльності студентів як активних суб'єктів процесу пізнання, різні форми партнерських взаємозв'язків викладача і студентів як рівноправних суб'єктів, їхні функції у суб'єкт-суб'єктній взаємодії, що сприяє студентам конструювати особистісно значущі знання, власне розуміння наукових понять, теорій.

З огляду психологічних досліджень, що визначають активність як головну ознаку будь-якої взаємодії, зокрема педагогічної, викладач і студент за будь-яких умов є суб'єктами цього процесу, оскільки вони залучені до навчальної діяльності та активні у своїх діях, які виконують. Проте, як зазначають науковці, міра активності різна. Вона може бути ініціальною з позиції агента дії та реактивною щодо того, на кого спрямований вплив, і хто організовує відповідну реакцію [3, с. 398–394; 4, с. 26]. Реактивні дії як відповідь на вплив є також виявом активності й ознакою діяльності суб'єкта. На підставі наукових досліджень варто зазначити, що неправомірно вважати лише викладача як ініціативного агента дій суб'єктом, а студента, який виконує його вимоги, засвоює подану ним наукову інформацію та репродукує її як власні знання, об'єктом. У цьому разі студент так само виконує функції суб'єкта взаємодії, проте пасивного або реактивного.

Відповідно до головних ідей сучасних філософських підходів до освіти, зокрема теорії конструктивізму, трансформаційні процеси у вищій школі спрямовані на забезпечення активної ролі студента як суб'єкта, керівника власного процесу навчання. Як стверджують представники конструктивізму на підставі аналізу природи пізнавальної діяльності людини, особистість не репродукує, а «виробляє» знання у процесі навчання, тобто конструює власне розуміння реальних явищ, визначає їхні значення та надає їм свій сенс [1, с. 92; 6, с. 75]. Вони акцентують на активній ролі і педагога, й студента, оскільки процес пошуку знань, інтерпретації нової інформації на підставі набутого досвіду, подолання власних сумнівів і вирішення проблем, що

виникають, потребують цілеспрямованого педагогічного спрямування, допомоги й підтримки.

В умовах демократизації вищої освіти актуальним є розвиток ставлення суб'єктів навчального процесу один до одного як цінності. Це передбачає визнання права кожного партнера на вияв власної самобутності, особистісних поглядів і позиції [4, с. 53]. У такому разі педагогічна взаємодія ґрунтується на співпраці, налагодженні й підтримці рівноправних стосунків, прийнятті й розумінні кожного, організації діалогу. Функції викладача виявляються у стимулюванні студентів до оволодіння необхідним рівнем самостійності у здійсненні власних висновків, формулюванні власної думки, здійсненні життєвих, професійних виборів, прийнятті важливих рішень, досягненні поставлених цілей [9, с.167]. Досягнення цієї мети зумовлює чітке виокремлення головних характеристик пізнавальної активності студента як суб'єкта навчального процесу. У психологічній літературі обґрунтовано визначальні параметри категорії суб'єкта, знання яких дає змогу викладачеві сприяти студентам у вияві активної позиції у навчальному процесі [3, с. 168].

У навчально-пізнавальній діяльності зусилля студентів спрямовані на взаємодію з науковою інформацією, насамперед реальними предметами, явищами, що відображає ця інформація. Спрямованість їхньої пізнавальної активності залежить значною мірою від відповідності цих об'єктів їхнім потребам та інтересам. Тому особистість усвідомлює той зміст, що набуває особистісного сенсу для неї. У навчальній діяльності студенти оволодівають науковими, професійними знаннями, що відомі й поширені в суспільній практиці. Проте вони відкривають їх для себе, самостійно структурують, інтерпретують на підставі власного досвіду. Крім цього, пізнання є індивідуальним процесом, хоча студенти можуть застосовувати однакові розумові дії, пізнавальні стратегії й оволодівати загально визнаною й відомою інформацією. Індивідуальний шлях пізнання пояснюють своєрідністю сприймання та інтерпретації реальності кожною особистістю, що залежить від соціокультурних умов її розвитку, набутих знань, життєвого досвіду, а також сформованих потреб та інтересів. На своєрідність пізнання впливає індивідуальний стиль мислення кожного студента, що визначається особливостями пізнавальних здібностей, інтелекту, рівнем розумового розвитку.

Студент стає активним суб'єктом навчально-пізнавальної діяльності, якщо він усвідомлює її мету та свідомо регулює цей процес. Саме за такої умови діяльність впливає на його особистісне становлення й розвиток. Активна суб'єктна позиція особистості у процесі навчання розвивається залежно від усвідомлення себе як діяльної особи, яка творить, змінює реальні умови. Вагомою умовою суб'єктної поведінки є осмислення, аналіз власного

процесу пізнання, власних дій, цілеспрямоване й усвідомлене внесення необхідних змін для вдосконалення процесу.

Суб'єктні характеристики студента виявляються у навчальному процесі внаслідок усвідомлення власного ставлення до інших, а також самого себе у стосунках з іншими, завдяки чому він формує самооцінку. Саме у міжособистісній взаємодії з педагогами, іншими студентами особистість має змогу інтеріоризувати наукові ідеї, соціальні норми, а також самовиражатися, самореалізуватися й саморозвиватися. Вагоме значення для розвитку студента має організація різних видів навчально-пізнавальної діяльності, в якій він займає активну суб'єктну позицію і вступає у різні форми міжособистісної взаємодії з іншими. У різноманітних діях, актах самодіяльності особистість не лише розкривається й виявляє власне «Я», але й формується, самовизначається. Як зазначають науковці, сутність особистості виявляється у її вчинках, поведінці, стосунках з іншими у процесі діяльності [3, с. 165].

Зазначені суб'єктні характеристики, що можуть виявитися у навчально-пізнавальній діяльності студентів, дають змогу визначити умови, за яких вони стають активними суб'єктами процесу навчання у вищій школі. Якщо викладач дотримується цих умов у процесі організації педагогічної взаємодії зі студентами, він створює їм простір для вияву й розвитку суб'єктної позиції у навчанні. Отже, викладач скеровує студентів до:

- визначення мети навчально-пізнавальної діяльності, завдань кожного її етапу як усвідомлення конкретних результатів, які прагне досягнути особистість;
- самостійної інтерпретації наукової інформації, нових фактів на підставі набутого досвіду, власних спостережень, що дає змогу усвідомлювати сенс наукових понять, теорій;
- свідомого застосування концептуальних підходів, когнітивних стратегій, мисленневих операцій для вироблення розуміння наукових понять, положень, умінь виконання навчальних і професійних завдань;
- налагодження зв'язку між науковою інформацією, навчальним змістом й особистісними потребами, інтересами, цінностями, виокремлення у цьому змісті тих ідей, що сприяють розвитку внутрішнього світу;
- самостійного обдуманого вибору проблем для обговорення або практичного вирішення, змісту, способів виконання різноманітних видів навчально-пізнавальної, практичної діяльності;
- аналізу власного процесу пізнавальної або практичної діяльності, мотивів вибору певних дій, рішень, особистого ставлення до процесу;

- саморегуляції навчально-пізнавальної діяльності як систематичного узгодження одержаних результатів поставленій меті й завданням, зіставлення вражень, емоцій з попередніми очікуваннями, внесення корективів у подальшу організацію діяльності та поведінки;
- взаємообміну власними думками, толерантного ставлення до ідей іншого, аргументації власної позиції з підтвердженням цінності іншої думки.

Зазначені умови організації навчально-пізнавальної діяльності, в якій студенти виконують роль агентів дій, властиві провідному в сучасній системі освіти типу педагогічної взаємодії, що спрямована на розвиток кожної особистості унаслідок надання їй змоги бути відповідальною за власний процес навчання, виявляти й розвивати свої освітні, професійні інтереси й запити, цілеспрямовано й мотивовано спрямовувати свої дії. Така взаємодія визначається двостороннім суб'єктно-суб'єктним взаємозв'язком, високою активністю як викладача, так і студентів, які утворюють сукупний суб'єкт. Для неї характерні високий рівень мотивації та активності суб'єктів навчального процесу, розмаїття та багатогранність їхніх взаємозв'язків і стосунків, що зумовлені та спрямовані на досягнення спільних цілей діяльності [3, с. 402; 4, с. 48]. Цю взаємодію вважають конструктивною й продуктивною, оскільки викладач застосовує систему непримусових стимулів залучення, організації й підтримки процесу конструювання студентами значень наукових понять й процесів професійної діяльності, визначення їхнього сенсу для себе, вирішення актуальних соціальних, професійних, особистісних проблем; акцентує не на виконанні вимог, а на захопленні процесом.

Продуктивна педагогічна взаємодія відрізняється від традиційної, в якій розмежовані як окремі полюси позиції викладача й студента. Активність чітко регламентована конкретним змістом, стандартними методами навчання й пізнавальними діями студентів, що ґрунтуються на репродуктивному мисленні й імітації зразків. Підтримуючи думку О. Корнєєвої, зазначимо, що продуктивна освітня взаємодія означає залучення студентів до процесу продуктивної діяльності, вирішення практичних, професійно спрямованих завдань протягом цілісного процесу навчання на підставі цілеспрямовано організованої взаємодії, співпраці усіх учасників; поступове становлення механізмів саморегуляції студентами пізнавальної діяльності й поведінки у процесі оволодіння когнітивними вміннями унаслідок розвитку міжособистісних взаємин під час навчальної взаємодії; оволодіння механізмами утворення сенсів й формування цілей, що підвищує продуктивність й посилює внутрішню мотивацію виконання діяльності [4, с. 48].

Аналіз наукових досліджень дає змогу виокремити головні параметри суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача й студента у навчальному процесі [3, с. 399–400, 403; 4, с. 46–49; 5, с. 111–112]:

- активність суб'єктів у єдності усіх рівнів її організації: фізична; психічна (перцептивна, інтелектуальна, афективна); поведінкова (вербальна й невербальна);
- наявність головних характеристик, що визначають взаємозв'язок суб'єктів (системність, цілеспрямованість, усвідомленість);
- взаємозалежність впливів й очікуваних реакцій суб'єктів, що виявляється у конкретних діях, поведінці;
- наявність психологічного контакту на підставі дії механізмів – інтелектуальна, емоційна, поведінкова погодженість;
- ставлення суб'єктів і мотиваційна готовність до процесу взаємодії;
- вплив спрямованості взаємодії на процес і результат навчального процесу, характер міжособистісних стосунків суб'єктів.

Виокремлені параметри суб'єкт-суб'єктної взаємодії найповніше виявляються у співпраці – вагомій головній тенденції сучасної освіти. Співпраця учасників навчального процесу відповідає вимогам розвитку демократичного суспільства, громадянської освіти. Її розглядають як сумісну навчальну діяльність викладача і студентів, які становлять єдину команду, об'єднані спільною метою та рівними правами щодо участі в управлінні й організації діяльності, виявляють взаєморозуміння, довіру, повагу, відкритість один до одного, що є підґрунтям їхніх позитивних міжособистісних стосунків [3, с. 406–407]. Вагомою ознакою співпраці є також розподіл функцій, дій, обов'язків, завдяки чому кожен учасник залучений до процесу й усвідомлює не лише власну заангажованість, але й відповідальність за досягнення спільної мети. Цю гуманістичну ідею розробляли ще в класичній педагогічній науці. Вона набула подальшого розвитку в сучасних дослідженнях. Представники соціального конструктивізму надають великого значення співпраці викладача й студентів як єдиної команди, а також кооперативному навчанню студентів, що позитивно впливає на процес конструювання власних знань, формуванню умінь пізнавальної діяльності й, насамперед, колективної роботи, конструктивного спілкування [1, с. 96].

Співпраця у навчальному процесі охоплює різні ланки взаємодій: викладач – студент – студенти; студент – студент; взаємодія студентів у цілому колективі; викладач – викладацький колектив. Взаємодія викладач – студенти визначальна у навчальному процесі, оскільки від неї залежить загальна психологічна атмосфера та ділові, міжособистісні взаємини студентів. Взаємодія викладача і студентів, як і будь-яка ланка співпраці, охоплює різні варіанти, форми взаємозв'язків, розподіл ролей, функцій,

інтегрування й структурування спільних дій. Кожна форма суб'єкт-суб'єктної взаємодії визначається певним рівнем співвідношення педагогічного керівництва викладача й активності студентів, мірою втручання педагога у навчальний процес і зростання самостійності студентів, їхньої інтегральної активності, особливостями інтегрування їхніх дій. Вибір форми взаємодії зумовлений педагогічною ситуацією, конкретною освітньою метою, навчальним змістом, рівнем мотиваційної й навчальної готовності студентів до процесу. Аналіз наукових досліджень дає змогу умовно виокремити три типи навчальної взаємодії викладача і студентів за мірою педагогічного втручання й зростання самостійності студентів:

1. Організація процесу навчання як подання студентам наукової інформації у закінченій формі та організація процесу осмисленого оволодіння науковими поняттями, теоріями як системою різних взаємозв'язків, що визначають суть цих понять;
2. Організація оволодіння науковими знаннями, уміннями за схемою цілеспрямованого поетапного керівництва процесом набуття досвіду, зростання самостійності, творчості студентів;
3. Зниження міри втручання педагога у навчально-пізнавальну діяльність студентів, виконання функцій супроводження студентів у процесі пізнання для надання змоги особистості вибирати самостійний шлях міркування, організації процесу набуття власних знань, умінь, пошуку істини.

За будь-якої форми педагогічної взаємодії викладачеві доцільно забезпечувати необхідні умови з метою залучення студентів як активних суб'єктів навчального процесу: створення психологічно-комфортної атмосфери, продуктивної для позитивного самопочуття особистості, її пізнавальної активності; організація процесу навчання як діалогу, що дає змогу скеровувати й уточнювати міркування студентів, спрямовувати їх на пошук особистісного сенсу наукових знань; залучення студентів до міжособистісної взаємодії для обміну думками, вияву й розвитку особистісної позиції під впливом ідей інших, пошуку власного розуміння; стимулювання студентів до рефлексії власних пізнавальних дій, особистісного ставлення до наукових знань, особистих вражень від діяльності.

Перший тип суб'єктно-суб'єктної взаємодії доцільний у ситуаціях, коли студентам необхідно оволодіти науковими поняттями, загальноновизнаними науково обґрунтованими й експериментально перевіченими теоріями, без розуміння яких вони неспроможні оволодіти професійними знаннями й уміннями. Завдання викладача – організувати наукову інформацію у відносно закінченій формі, спрямувати студентів на осмислення сутності об'єктивних явищ, процесів, внутрішніх взаємозв'язків,

що розкривають їхню логіку. На перший погляд цей тип взаємодії нагадує репродуктивне навчання. Відмінність виявляється у тому, що викладач не лише організаційно структурує наукову інформацію, але й керує процесом осмисленого вербального пізнання студентами реальних явищ, конструювання ними власного розуміння. Головно для викладача забезпечити студентам змогу пошуку власного сенсу у вивченні наукових понять шляхом спрямування їх до поєднання нового матеріалу з відомими їм явищами, наявними знаннями, досвідом. За цим підходом викладач організовує інформацію у логічно пов'язані смислові блоки; шляхом вербальної взаємодії спрямовує їх до визначення внутрішніх взаємозв'язків у кожному блоці, зв'язків між смисловими частинами, виокремлення головних ознак, ідей, а також другорядних для розуміння сутності явища; організовує процес поступового опрацювання студентами наукової інформації шляхом вербального проговорення власного розуміння у загальному діалозі, роботи у парах, малих групах. Взаємодія викладача й студента такого типу виявляється в експозиційному, а також модульному навчанні, що поширюється у вітчизняній вищій школі. Стратегія експозиційного навчання обґрунтована Д. Аусюбелем і є різновидом рецепторного навчання. Проте ця стратегія передбачає розвиток пізнавальної активності студентів, насамперед у процесі стимулювання їх до актуалізації попередньо набутих знань, з допомоги яких вони конструюють розуміння нових понять [2, с. 167–169].

Другий тип суб'єкт-суб'єктної взаємодії застосовують у ситуаціях, що спонукають викладача до цілеспрямованого керівництва, вияву допомоги й підтримки студентів у вирішенні складних проблем, набутті знань, умінь, навичок, оскільки без співпраці з педагогом вони неспроможні виконати ці завдання. У цьому разі викладач організовує процес набуття студентами пізнавального, практичного досвіду, поступово усуваючи власну допомогу й надаючи їм більшої самостійності відповідно до розвитку в них умінь саморегуляції поведінки.

Умовно можна виокремити фази організації процесу навчання, орієнтованого на зону найближчого розвитку студентів, у якому вони шляхом взаємодії з викладачем набувають умінь виконувати складні завдання та конструюють відповідні знання: залучення студентів до продуктивної діяльності, визначення з ними концептуальної моделі, когнітивної стратегії виконання дій, організація первинних спроб виконання процедур; виконання студентами різноманітних завдань з використанням опорних моделей, стратегій за цілеспрямованою підтримкою викладача, набуття умінь саморегуляції діяльності; самостійна організація, саморегулювання діяльності без підтримки викладача, індивідуальне формулювання теоретичних положень, ідей щодо її виконання. Організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії, у процесі якої викладач поступово усуває власне

керівництво й надає більше повноважень студентам у вирішенні проблем, простежується у концепції когнітивного учнівства, поетапного формування розумових дій, обґрунтованій П. Гальперіном, сумісної продуктивної діяльності викладача і студентів, розробленій В. Ляудис, педагогіки співробітництва, запропонованій педагогами-новаторами 80-х років [2, с. 175; 7, с. 461, 488–489]. Зазначений тип педагогічної взаємодії, варіанти якої різноманітні, сприяє розвитку суб'єктних властивостей студента у навчальному процесі. Вона передбачає спрямування студента до постійного усвідомлення власного пізнавального процесу на кожному етапі шляхом вербалізації власних дій та рефлексії набутих знань, умінь.

Інший тип організації педагогічної взаємодії визначається певною нейтральністю викладача у сенсі його втручання у процес мислення студентів, прийняття рішень, зміст особистісних суджень. У багатьох навчальних ситуаціях вагоме значення має супроводження викладачем студента у процесі конструювання знань, вирішення проблем, організації діяльності. У цьому разі педагог зосереджує увагу на організації процесу, в якому студенти визначають мету й досягають її. Для нього важливо не підготувати зміст наукової інформації, навчальні матеріали, а продумати структуру процесу, який би забезпечував позицію студентів як агентів дій, суб'єктів пізнавальної діяльності. Викладач дбає за визначення потреб, інтересів студентів, рівня їхнього розуміння наукових понять, ідей, готовності до обговорення проблем; визначення зі студентами норм, правил організації міжособистісної взаємодії, навчально-пізнавальної, практичної діяльності; вільний вибір студентами проблем, на пряму їхнього обговорення, а також дотримання цього на пряму, щоб не відійти від проблеми; вияв студентами власного міркування, особистісних суджень, що відповідають їхнім віруванням, цінностям, уточнення й конкретизацію понять, термінів, пошук доказів й аргументів; систематичну організацію зворотного зв'язку, що дає змогу студентам осмислювати власне розуміння наукової інформації, оцінювати власні успіхи й регулювати поведінку, діяльність, а викладачеві – усвідомлювати ставлення студентів до навчально-пізнавальної діяльності, аналізувати особливості їхнього мислення й розуміння, рівень навчальних досягнень та вносити в організацію процесу певні модифікації.

Зазначений тип взаємодії викладача і студентів властивий процесам фасилітації й посередництва навчально-пізнавальної діяльності студентів, що збільшують їхню ініціативу, активність, самостійність, творчість, а також їхню позицію як суб'єктів діяльності. Викладач застосовує фасилітацію для вдосконалення діяльності студентів, допомоги їм у її організації, досягненні успіхів. Він застосовує різні методики для сприяння студентам у вирішенні певних проблем. Це може бути фасилітація формування мети; фасилітація пошуку предмета пізнання; фасилітація вибору способів діяльності;

фасилітація прийняття рішення тощо [8, с. 80]. Як посередник викладач організовує взаємодію студентів з реальними об'єктами, науковою інформацією шляхом організації процесу, в якому сприяє їм у пошуку нових знань, конструюванні власного розуміння, усвідомленні сенсу наукових понять, положень. Представники конструктивізму надають особливого значення діалогам викладача зі студентами, у процесі яких засобами таксономії питань викладач спрямовує студентів до пізнання, вироблення власних поглядів. Викладач спрямовує студентів до визначення суті поняття, проблеми; пошуку аргументів для підтвердження власного розуміння; пояснення причин відповідної аргументації; пошуку альтернативних тлумачень; узагальнення думки, формулювання висновків тощо [1, с. 97–98].

Доцільно зазначити, що організація різних типів суб'єкт-суб'єктної взаємодії зумовлена конкретними навчальними ситуаціями, освітніми цілями та рівнем готовності студентів до певного типу навчання.

Отже, взаємодію викладача і студента у вищій школі слід розглядати як двосторонній суб'єктно-суб'єктний взаємозв'язок, що визначається високою активністю і викладача, і студентів, які утворюють сукупний суб'єкт. Головна функція викладача – забезпечити умови для вияву студентами у процесі навчання суб'єктних характеристик як керівників власного процесу пізнання, вироблення особистісних знань й умінь. Кожна форма суб'єкт-суб'єктної взаємодії визначається певним рівнем співвідношення педагогічного керівництва викладача й активності студентів, мірою втручання педагога у навчальний процес і зростання самостійності студентів, їхньої інтегральної активності, особливостями інтегрування їхніх дій. Вибір форми взаємодії зумовлений педагогічною ситуацією, конкретною освітньою метою, навчальним змістом, рівнем мотиваційної й навчальної готовності студентів до процесу.

-
1. *Дмитриев Г. Д.* Конструктивистский дискурс в теории содержания образования в США // Педагогика. 2008. № 3. С. 90–99.
  2. *Ги Лефрансуа* Прикладная педагогическая психология. СПб., 2005.
  3. *Зимняя И. А.* Педагогическая психология: Учеб. пособие. Ростов н/Д, 1997.
  4. *Корнеева Е. Н.* Субъектная регуляция образовательного взаимодействия: Монография. Ярославль, 2007.
  5. *Куницына В. Н., Казаринова Н. В., Погольша В. М.* Межличностное общение: Учеб. для вузов. СПб., 2002.
  6. *Малкова Н. В.* Влияние конструктивистских идей на содержание подготовки учителя в США // Педагогика. 2008. № 2. С. 75–80.
  7. Педагогика и психология высшей школы: Учеб. пособие. Ростов н/Д, 2002.

8. Рябков А. М. Фасилитация в профессиональном образовании // Педагогика. 2008. № 1. С. 78–82.
9. Хребина С. В. Организационная психология образования: феноменология и концепция развития: Монография. Пятигорск, 2007.

THEORETICAL PRINCIPLES OF HIGHER SCHOOL INSTRUCTOR AND STUDENT INTERACTION AS SUBJECTS OF EDUCATION

Tetyana Ravchyna

*Ivan Franko National University of L'viv
Doroshenko Str., 41, UA – 79000 L'viv, Ukraine*

The paper considers the main aspects of student's activity in higher school as a subject of education, defines the conditions of developing these subjective characteristics in learning. It analyses the components of the instructor and students' interaction in higher school as subjects, describes the trends of their productive relationships' development in higher education. It substantiates the types of subject-subject interaction that involve different forms of higher school instructor and students' activity, and depend on the level of instructor intervening into students' learning, and students' initiatives.

Key words: student as a subject of learning, the construction of knowledge, personal meaning, subject-subject interaction, productive pedagogical interaction, types of subject-subject interaction.

Стаття надійшла до редколегії 3.03.2008
Прийнята до друку 15.05.2008